

EKOLOJİK BİR ÜTOPYA İÇİN ÇOK MU GEÇ? IS IT TOO LATE FOR AN ECOLOGICAL UTOPIA?

Yasemin TEMİZARABACI YILDIRMAZ¹

Özet

Bu çalışmada günümüzün ekolojik krizlerinin çözümüne yönelik olarak ekolojik ütopyacılığın önemi tartışılmaktadır. Dünya Limit Aşımı Günü'nün 2024 yılında 1 Ağustos olarak hesaplanması, insanlığın doğal kaynakları hızla tükettiğini gösteriyor. Kyoto Protokolü ve Paris İklim Anlaşması gibi uluslararası çabalar, vaatlerine rağmen etkili olamıyor. Birçok ülke bu anlaşmalara uyum sağlamaktan uzak kalıyor; ekolojik hedeflere ulaşmak için ciddi, somut adımlar atmıyor. Makale, *Ada* (Aldous Huxley, 1962), *Ekotopya* (Ernest Callenbach, 1975), *Hep Yuvaya Dönmek* (Ursula K. Le Guin, 1985), *Sultana'nın Rüyası* (Begum Rokeya Sakhawat Hossain, 1905) ve *Zamanın Kıyısındaki Kadın* (Marge Piercy, 1976) gibi ekolojik ütopya örneklerine yer vererek ekolojik bir toplum için önerilere değiniyor. Ekolojik ütopyalar; kapitalizm ve sanayileşmenin aksine, çevre dostu, yerel ve küçük ölçekli üretimi, tüketimin azaltılmasını, bireysel özgürlükleri ve doğayla barış içinde bir yaşam tarzını teşvik ediyor. Yazıda, ekolojik ve toplumsal değişim için ütopyaların sadece hayal olmaması gerektiği savunuluyor. Günümüzün küresel ekonomik ve politik yapıları, değişimin önünde büyük engeller oluştursa da pratikte uygulanabilir küçük ölçekli ekolojik ütopya girişimleri ve mücadeleler olduğu vurgulanıyor; günümüzün yaşam tarzı ve çevre tahribatının eleştirisi yapılarak sürdürülebilir bir gelecek için ütopyacı toplum modelleri öneriliyor.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Ütopya, Ekotopya, İklim Krizi, Ekolojik Hareket, Gerçekleştirilebilir Ütopyalar.

Gönderim Tarihi/Submitted	: 03.03.2025
Kabul Tarihi/Accepted	: 19.05.2025
Sorumlu Yazar/Corresponding Author	: Yasemin TEMİZARABACI YILDIRMAZ
E-posta / E-mail	: ytemizarabaci@gmail.com
Doi	: 10.47124/viraverita.1650039
Atıf / To Cite:	: Temizarabacı Yıldırımaz, Y. (2025). Ekolojik Bir Ütopya İçin Çok mu Geç? <i>ViraVerita E-Dergi</i> , sayı: 21, 131-144 10.47124/viraverita.1650039

¹ Bağımsız Araştırmacı, İstanbul/TÜRKİYE. (ORCID: 0009-0000-4716-713X).

Bu çalışma [Creative Commons Atıf-Ticari Olmayan 4.0 Uluslararası \(CC BY-NC 4.0\) lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) kapsamında yeniden kullanılabilir.

Abstract

This article discusses the importance of ecological utopianism in addressing today's ecological crises. The calculation of Earth Overshoot Day in 2024 as August 1st shows that humanity continues to rapidly consume natural resources. International efforts like the Kyoto Protocol and the Paris Climate Agreement, despite their promises, have not been effective. Many countries are far from complying with these agreements, and do not take serious and concrete steps to achieve ecological goals. The article references examples of ecological utopias such as *Island* (Aldous Huxley, 1962), *Ecotopia* (Ernest Callenbach, 1975), *Always Coming Home* (Ursula K. Le Guin, 1985), *Sultana's Dream* (Begum Rokeya Sakhawat Hossain, 1905), and *Woman on the Edge of Time* (Marge Piercy, 1976) and discusses ideas for an ecological society. Ecological utopias, unlike capitalism and industrialization, promote environmentally friendly, local, small-scale production, reduced consumption, individual freedom, and a lifestyle in peace with nature. The article argues that utopias should not merely be dreams for ecological and social change. Although today's global economic and political structures create significant obstacles to such changes, the article emphasizes that there are practically viable, small-scale ecological utopian initiatives and struggles, and proposes utopian societal models for a sustainable future.

Keywords: Ecological Utopia, Ecotopia, Climate Crisis, Ecological Movement, Realizable Utopias.

Ekolojik Bir Ütopya İçin Çok mu Geç?

GİRİŞ

2024 yılı için Dünya Limit Aşımı Günü 1 Ağustos olarak hesaplandı.¹ Bu, insanlık olarak dünyanın 2024 için sağlayabileceği tüm kaynakları yedi ay içinde tükettiğimiz ve sonrasında kullandığımız kaynakları gelecek yıllardan borç aldığımız anlamına geliyor. 1980'lerin sonunda iklim değişikliği olarak gündeme gelen ve yıllar içinde ekolojik krize evrilen meselemizle mücadele konusunda, bugüne kadar etkili adımlar atılmadığını biliyoruz. Daha 1997 yılında, karbon gazı emisyonlarının 1990 seviyesine indirilmesini hedefleyen Kyoto Sözleşmesi imzalanmış olsa da geçen onca yıl içinde Sözleşme'yi imzalayan pek çok ülkenin karbon emisyonunda azalma olmadı. 2016'da yürürlüğe giren Paris İklim Anlaşması'na 2024 yılı itibarıyla 195 ülkenin taraf olmasına rağmen Anlaşma'nın, ekolojik hedefleri ülkelerin inisiyatifine bırakması ve yaptırım içermemesi eleştiri konusu. Nitekim, hazırladıkları sera gazı emisyon azaltımına dair Ulusal Katkı Beyanları'nı (NDC) 10 Şubat 2025 tarihine kadar sunması gereken ülkelerin yalnızca on biri beyanlarını zamanında sundu. Bu da Anlaşma'nın ülkeler tarafından ne kadar ciddiye alındığının göstergesi. Hindistan, Avustralya ve tüm blok adına sunum yapan Avrupa Birliği de dâhil olmak üzere 187 ülke beyanlarını belirlenen zamanda teslim etmedi ve bunun hiçbir cezai şartı bulunmuyor (Frost, 2025). Oysa iklim kriziyle mücadelede "dilek ve temenniler"den fazlasına ihtiyacımız var. Şubat ayında gelecek için büyük kaygı uyandıran bir gelişme daha yaşandı ve ABD anlaşmadan çıkma kararını duyurdu.²

Kaçınılmaz olana doğru ilerlerken bazı olumlu adımlar da atıldı ancak bunlar ya kalıcı olmadı ya da uzun vadeli etkileri henüz görülmedi. Örneğin, 2021 yılındaki BM İklim Değişikliği 26. Taraflar Toplantısı'nda (COP26) kırk altı ülke, "Kömürden Temiz Enerjiye Küresel Geçiş Deklarasyonu" yayınlamaya yeni kömür yatırımlarını sonlandırma, temiz elektrik üretimini hızlandırma, elektrik üretiminde kömürden çıkma ve bu dönüşümden etkilenecek kömür işçileri ve bölgelerini gözetme taahhüdünde bulundu. Aynı zamanda yirmi beş ülke ve kamu bankası da fosil yakıt projelerini desteklemeyi bırakıp yenilenebilir enerji projelerine destek sağlayacağını açıkladı.³ Fakat sonraki yıllarda gerçekleştirilen toplantılar bekleneni vermedi, 2024 yılında düzenlenen COP29'da büyük tartışmalar yaşandı ve alınan kararlar iklim STK'ları tarafından gezegene ihanet olarak tanımlandı.⁴

Dünyanın pek çok ülkesinde yenilenebilir enerji kullanımının artırılmasına yönelik çabalar olsa da bu konuda da hedeflere ulaşılabilmiş değil. 2020 yılına kadar ortalama yüzde 20 yenilenebilir kaynaklı enerji kullanmayı hedeflemiş olan Avrupa Birliği'nde bu hedefe sadece on iki ülke ulaşabildi (Eurostat

News Release, 2020). Norveç, Brezilya, Yeni Zelanda, Almanya, İsveç, Finlandiya, Letonya gibi ülkeler yenilenebilir enerji kullanımında yüzde 40'ların üzerindeyken, pek çok "gelişmiş" ülkede fosil yakıt tüketimi yine önemli bir azalma göstermiyor.

"Gelişmekte olduğunu iddia eden" ülkelerde ise durum daha iyi değil. Bu ülkelerde gelişmenin ölçüsü ekonomik büyüme, sanayi, otoyol ve inşaat olarak görülüyor; en kirli, tehlikeli enerji kaynakları, doğal yaşamı ve insan sağlığını tehdit eden teknolojiler ve kimyasallar artarak kullanılmaya devam ediliyor. Kyoto Sözleşmesi'ni ve Paris İklim Anlaşması'nı onaylamış olanlar da dâhil olmak üzere bu ülkelerde karbon salınımı, 1990 seviyesine inmek bir yana bu oranın iki-üç katına çıkıyor; sit alanları inşaata açılıyor; binlerce yılda oluşmuş sahil şeritleri birkaç yıl içinde yok ediliyor; ormanlar talan ediliyor; dereler, göller kurutuluyor; otoyollar, havaalanları, köprüler, tüneller hiçbir uzun vadeli çevresel etki değerlendirmesi dikkate alınmayarak son hızla inşa ediliyor... Ve bu çevre talanı, otoriter yönetimlerin iktidarlarını sağlamlaştıracak ekonomik ve beşeri kaynakların yaratılmasını da sağladığı için fütursuzca devam ediyor. Ancak bundan çok farklı bir dünya tahayyül edenler ve bunun için mücadele edenler de var. Çağlar boyunca ütopyacı yazarlar, düşünürler, sanatçılar; içinde bulundukları dönemin siyasal, toplumsal, ekonomik, ekolojik vb. sorunlarını gördüler, mevcut düzeni eleştirdiler ve başka yaşam biçimleri hayal ettiler. Distopyacılar ise gelecekteki daha büyük sorunları öngörerek okuru bugüne dair uyardırmaya çalıştılar.

Ütopya, yalnızca edebî bir tür olmanın ötesinde; siyasi, felsefi, mimari, ekonomik vb. daha geniş anlamda değerlendirildiğinde, egemen sistemin adaletsizlik ve eşitsizliklerine karşı alternatif dünyalar tasavvur etme, dayatılan yaşam biçimlerine itiraz ederek "başka bir dünya mümkün" deme cesareti ve mücadelesidir. Ütopyanın uzun tarihi boyunca farklı yaklaşımlardan beslenen pek çok ütopya kaleme alınmış, ekolojik ütopyalar da bu türün önemli alt kategorilerinden biri olmuştur.

Ekolojik Bir Toplum Tahayyülü

Ekolojik sorunların günümüzdeki boyutlarına gelmesinden çok önce, henüz 1962 yılında yayınlanan *Ada* (1962/1999) adlı ütopyacı romanında Aldous Huxley, bağımsızlığını yeni ilan etmiş ülkelere, Avrupa ve Amerika'nın sanayileşme yolunu değil, ekolojist bir toplum olan Pala'nın yolunu takip etmelerini önerir. En tanınmış distopyalardan biri olan *Cesur Yeni Dünya*'nın yazarı olan Huxley, *Ada*'da, kendini dünyanın geri kalanından soyutlamış, Budist sevişme yogası olan maithuna ile mutlu, özgür ve ekolojik bir ada olan Pala'yı tasavvur eder. *Ada*, 1960'larda, geniş ölçekli teknolojiye, teknolojinin savaş ve baskı aracı olarak kullanılmasına yönelik eleştiriler, gelişen ekolojik hareket ve yayınlar, dünya ölçeğinde meydana gelen enerji ve doğal kaynak sorunlarının etkisiyle ortaya çıkan ekolojik ütopyaların örneklerinden biridir. Ekolojik ütopyalar, "orta" ve "alternatif" teknolojiyi savunur. Ütopyacı teknoloji, "birlikte çalışması

tatmin edici olan, hem üreticiler hem de ürünleri kullanan topluluk tarafından denetlenebilen, doğal kaynakları koruyan ve çevreye önemsiz bir zarar veren teknoloji” olarak tanımlanır (Kumar, 2006, s. 629-631).

Huxley’in bu küçük mutluluk adası, Budizmin benimsendiği, Batı bilimi ile Doğu felsefesinin harmanlandığı, tüm vatandaşlara biyoloji ve çevre eğitiminin verildiği, çocukların yaklaşık yirmi ailenin ortaklığında büyütüldüğü bir adadır. Bu içe kapalı, idealist toplum, verdiği mesajla kapitalist ülkeler için bir tehdit oluşturmamasının yanı sıra zengin petrol kaynaklarıyla da geri kalan dünyanın ilgisini çekmektedir.

Ada’nın başkarakterleri oldukça tanındıktır: Yurtdışında büyümüş, kapitalizmin renkli oyuncaklarına, özellikle motosikletlere tutkun genç bir yönetici; onun “Tanrı’nın kendisine manevi kalkınma seferberliğini başlatma esini” verdiğini iddia eden, Pala’nın özgür cinsel yaşamından tiksinen “dindar” annesi; komşu ülkenin diktatörü; petrol şirketleri ve bu şirketlerden birinin ajanı olan bir gazeteci... Bunlar ve başka tanındık aktörler, Pala’nın yönetiminin değişmesi, kapitalist dünyaya entegre olması ve petrol kaynaklarını hem kendisinin hem de diğer ülkelerin “gelişmesi” için kullanmasını sağlamak amacıyla tanındık oyunlar oynamaktadır.

Ada, bu adaya bir deniz kazası ile düşen, aynı zamanda petrol şirketlerinden birinin ajanı olan gazeteci Will Farnaby’nin gözünden aktarılır. Başlarda petrol şirketlerinden birinin ajanı olarak planların içinde yer alan Farnaby, Pala’nın genç Racası ile annesi ve onlarla iş birliği içinde olan diğer siyasi figürlere baktığında gördüklerini şöyle tanımlar:

Sofu din adamı maskesinin ardında, soyluluk simgesi monoklun, diplomatça sözlerin berisinde, yüzdelik peşinde koşan Levanten aracıyı, sırnaşarak rüşvet isteyen küçük memuru duyuyor, görüyordu. Ya o soylu Ermiş, Güneydoğu Asya Petrollerini böyle coşkuyla desteklemesine karşılık ona neler vadedilmişti? Oldukça yüklü bir şey alacağına bahse girerim, diye içinden geçirdi Will. Elbette şahsına değil, yo, yoo! Manevî Kalkınma adına, Koot Hoomi’nin daha da yüceltilmesi için (Huxley, 1962/1999, s. 75).

Farnaby, adanın Budist felsefesini, eğitim sistemini, aile yapısı, çocukların yetiştirilmesi gibi konuları gözlemlerken, kendi fiziksel ve ruhsal yaralarını da adanın ruhani yöntemleriyle sağaltmaya çalışır. Huxley, bu küçük mutluluk adasını tasarlarken, dünyanın geri kalanını da eleştirmekten geri durmaz ve dünyanın geleceği ile ilgili kehanetlerde bulunur:

Bolluk azaldıkça huzursuzluk ve başkaldırı, ... politikada acımasızlık ve tek parti yönetimi, milliyetçilik ve dövüşkenlik tırmanışa geçer. Daha on on beş yıl alabildiğine üreyecek olursanız, Afrika ve Orta Doğu da içinde olmak üzere, Çin’den Peru’ya bütün dünya, özgürlükleri baskı altına almaya kendini adanmış, boğazına kadar Rusya veya Amerika ya da her ikisince silahlandırılmış, elleri bayraklı, tarihsel egemenlik alanı çığlıkları atan Yüce Başbuğlarla dolacak (Huxley, 1962/1999, s. 179).

Huxley her ne kadar bir örnek olarak *Ada*'yı önümüze koysa da bu ekolojik ütopya toplumunun akıbeti konusunda sert bir gerçekçiliği benimser. Ernest Callenbach, ekolojik bir toplumun kurulabileceği ve varlığını sürdürebileceği konusunda Huxley'den daha iyimserdir. Ekolojik ütopyanın en önemli örneklerinden biri olan ve bu türün adını da koymuş olan ütopyası *Ekotopya*'da (Callenbach, 1975/1994), bazı eyaletlerin ABD'den ayrılmasıyla oluşmuş ekolojik ve özgürlükçü bir ülke tasvir eder. On yıllar önce bağımsızlığını ilan eden ve çoğu Amerikalı analistin iddialarının aksine, çökmeyerek varlığını sürdüren *Ekotopya*'yı gözlemleyen ve anlatan yine bir gazetecidir. William Weston'un bir yandan gazetesine gönderdiği inceleme yazılarında ülkenin siyasal, ekonomik ve ekolojik uygulamaları detaylı bir şekilde açıklanırken, bir yandan tuttuğu günlüğünde kişisel görüşleri, duygusal, cinsel, özel alandaki ilişkileri anlatılır. Kitabın hemen başında *Ekotopya*'nın ABD'den farklılığı ortaya konur: “*Ekotopya*, Amerika'nın temel ulusal felsefesine (ilerlemenin sürekliliğinin sağlanması, sanayileşmenin meyvelerinin her şeyden üstün tutulması ve Gayri Safi Milli Hasıla'nın artması) karşı rahatsız edici bir meydan okuyuşu temsil etmektedir hâlâ” (Callenbach, 1975/1994, s. 14).

Kitap boyunca ülkenin ekolojik ve toplumsal uygulamaları detaylı ancak akıcı bir şekilde anlatılır. Her yerde bulunan geri dönüşüm konteynerleri, “yeniden değerlendirme kutuları”, binaların taş, kerpiç ve kesilmiş tahtalarla yapılması, boyanmaması, asma ya da çalılarla donatılması, yolların dar ve dolambaçlı olması ve yollarda herhangi bir reklam panosu, benzin istasyonu, telefon kulübesinin bulunmaması, taksiler, minibüsler ve trenlerin elektrikle çalışması ve ulaşımın ücretsiz olması anlatılır. Sokakların herkesin kullanıp bıraktığı bisikletlerle dolu olduğu, çoğu caddenin geceleri zifiri karanlık olması, elektrik tasarrufu politikaları yüzünden gece aydınlatmasından neredeyse tamamen vazgeçtikleri gözlemlenir. Kıyafetlerde naylon, orlon ve diğer sentetik maddeler kullanılmaz, kumaşlar ve elbiseler tamamen yerli malı ve fiyatlar çok yüksektir. Başlarda “tuvalet kâğıdı ekolojik bir ucube olmalı, kaba ve düz” (Callenbach, 1975/1994, s. 27) diye düşünen Weston, ilerleyen haftalarda *Ekotopya*'nın hakkını teslim etmeye başlar:

Havası ve suyu temiz, toprağa iyi bakılıyor ve verimli. Yiyecek bol, sağlığa yararlı. Halkın sağlık ve genel refah koşulları göz ardı edilemeyecek kadar iyi. Toplumun aşırı âdemi merkezileşmesi ve duygusal serbestliği bir Amerikalı için ilk bakışta hayli yabancı görünürken, bunların yararlı yönleri üzerine söylenebilecek sözler de var (Callenbach, 1975/1994, s. 196).

İnsanların rahatlığı, telaşsızlığı, yaptıkları işleri sevmeleri, dinlenmeye, eğlenmeye ve boş vakte fazlasıyla zaman ayırabilmeleri de Weston'un dikkatini çekmektedir: “Yirmi saatlik çalışma haftasını benimsemeleri bir yana, bir *Ekotopya*lının ne zaman çalıştığını, ne zaman dinlendiğini anlayamıyorsunuz. Bir hükümet dairesinde önemli bir tartışma sırasında ansızın herkes saunaya gitmeye karar verebiliyor” (Callenbach, 1975/1994, s. 205).

Ekotopya'da öne çıkan vurgulardan biri de cinsiyet eşitliği ve kadınların özgürlüğüdür. Bunda, 1960'lardan itibaren yükselen feminist hareket ve LGBTİ+ hareketin ütopyaları da etkilemiş olması önemli rol oynar. Kitapta, ülkenin kadınların öncülüğünde kurulduğu, kadınların her tür meslekte çalıştığı, iktidardaki Yaşam Kavgası Partisi'nin üyelerinin yarısı kadın olduğu gibi Ekotopya devlet başkanının da kadın olduğu, kadınların partnerlerini özgürce seçtiği, çocuk doğurup doğurmama kararını ve kendi bedenleriyle ilgili tüm kararları özgürce verdikleri kitabın hemen her bölümünde anlatılmaktadır.

Ekolojik ütopyanın örneklerinden biri de radikal feminist eleştirileri ve önerileri ile en önemli feminist ütopyalardan biri olarak kabul edilen *Zamanın Kıyısındaki Kadın*'dır (Piercy, 1976/1992). 1976 yılında yayınlanmış olan kitapta, zamanın ABD'sinde yaşayan çok yoksul, Meksikalı bir kadın olan Connie'nin gelecekteki bir toplum ile kurduğu telepatik bir bağ üzerinden günün toplumu ile geleceğin toplumu karşılaştırılır. Connie bir yandan kendi zamanında varoluş mücadelesini sürdürürken bir yandan da 2137 yılında Massachusetts'te Mattapoisett köyünü ziyaret eder. Mattapoisett yaklaşık altı yüz elli kişinin yaşadığı bir köydür. Tüm ülke de buna benzer köyler ve küçük şehirlerden oluşur. Connie bu yeni dünyaya geldiğinde bir nehir, küçük, renkli binalar, kulübeler, ağaçlar, tarlalar, kuşlar, hayvanlar, bisikletli ve yaya insanlar görür. Çevresinde “ne gökdelenler ne uzay limanları ne gökyüzünde trafik sıklığı” gören Connie, gerçekten “geleceğe” doğru gelmiş olduğundan şüphe eder. Kitabın en temel önermelerinden biri “gelişme”nin göstergesinin çevremizi saran binalar, gökdelenler, otoyollar, fabrikalar, dev alışveriş merkezleri, parlak ışıklar ve bitmeyen bir gürültü olmak zorunda olmamasıdır. Bu ülke, kimsenin yapmak istemediği kadar sıkıcı işlerin tamamen otomatik makineler tarafından yapılabileceği, üremenin beden dışında gerçekleştirilebileceği kadar gelişmiş bilim ve teknolojiye sahip olmasına rağmen günlük yaşam kabile yaşantısının sadeliğine sahiptir. İnsanların birbirleriyle ve doğayla olan ilişkileri; fethetme, yenme, boyunduruk altına alma ilişkisi değildir. Hastalanmayı, yaşlanmayı ve ölmeyi bir “sorun” olarak nitelemeyen, doğayla insanı bir bütünün parçaları olarak gören bir anlayış gelişmiştir:

Bizim teknolojimiz sizinkinden düz bir çizgiyle gelişmedi. ... Sınırlı kaynaklarımız var. Müşterek planlıyoruz. Hiçbir şeyi israf etmeyi göze alamayız. Diyebilirsiniz ki bizim -siz din mi diyorsunuz- düşüncelerimiz kendimizi suyla, havayla, kuşlarla, balıklarla, ağaçlarla arkadaş görmemizi sağlıyor. ... İlkel denilen toplumlardan çok şey öğrendik. Teknik açıdan ilkel. Ama toplumsal olarak karmaşık. ... Biz çelişkilerin üstesinden gelmeye çalışan, iş birliğini artıran, bir topluluk ruhu geliştiren, hastalanan, yaşlanan, deliren, ölen... topluluklardan bir şeyler öğrenmeye çalıştık (Piercy, 1976/1992, s. 123).

Yönetimde merkezi bir otorite yoktur. Her kasabayı temsil eden kasaba birliğinin üyeleri seçilir ve her yerleşim biriminin ihtiyaçları, talepleri ortaya konarak tartışmaya açılır. Kaynakların adilce paylaşılması sağlanmaya, belli kişiler ve grupların elinde toplanması önlenmeye çalışılır. Bu sırada

çevrenin ve diğer canlıların haklarının korunması için, toprak avukatı ve hayvan avukatı olarak seçilmiş kişiler de toplantılarda bulunurlar. Nihai bir otorite olmadığından anlaşma sağlanana kadar tartışmalar devam eder. Yerel projeler temsilciler tarafından tartışılır, ancak tüm yaşamı etkileyecek büyük kararlar bütün halkın oyuna sunulur.

Kitapta, günümüzün tüketim alışkanlıkları, enerji üretimi ve tüketimi, çevre kirliliği, iletişimsizlik; bir eve, evin içini dolduran eşyalara ve arabaya sahip olmanın daha iyi bir hayatın göstergesi olarak görülmesi eleştirilir. Ve gelecekte bu dönem, yani bizim yaşadığımız çağ “Açgözlülük ve Zıyan Çağı” olarak adlandırılır. Günümüzde çevre kirliliği, doğayı ve insanları tahrip eden ve etkileri yıllarca süren bilimsel deneyler, fabrikalar, enerji israfı, zararlı enerji kaynaklarının kullanılması, çöplerin yakılması, kanalizasyonun sulara karışması gibi çok doğal kabul edilen uygulamalar, gelecekte yaşayan insanlar tarafından büyük bir şaşkınlık ve öfke ile karşılanmaktadır.

Yeni bir çağı anlatan başka bir ekolojik ütopya da Doğu’dan gelir. Begum Rokeya Sakhawat Hossain, 1905 tarihinde yayınlanan kısa feminist ütopyası *Sultana’nın Rüyası*’nda (1905/2007) kadınların bilimsel çalışmalarıyla gerçekleşmiş bir enerji devriminden söz eder. Belirsiz bir gelecekte, erkekler iktidar ve savaş işleriyle meşgulken kadınlar bilimsel çalışmalarda ilerlemişler; güneş enerjisini toplamayı, depolamayı ve her yere iletmeyi başarmışlardır. Ülkeyi işgal eden ordular erkeklerin kaba kuvvetiyle yenilenemeyince, kadınların beyin gücü işe koyulmuş, yoğunlaştırılmış güneş ışığı ve ısıyla ülkeyi işgalden kurtarmış ve bu süreç, ülkenin yönetimini ele geçirmeleriyle sonuçlanmıştır. “Günahtan ve kötülükten arınmış, erdemin kendisinin hüküm sürdüğü” bu Kadınlar Ülkesi’nde (Sakhawat Hossain, 1905/2007, s. 16) sokakların, evlerin temizliği ve doğayla iç içeliği de dikkat çekmektedir. Sokaklar yosunlar ve çiçeklerle kaplıdır, tüm şehir tertemiz bir çiçek bahçesi gibidir. Tarlalar elektrik gücüyle sürülür, ağır işler elektrikle yapılır, ulaşım elektrikli ve balonlu hava araçlarıyla sağlanır. Mutfaklarda da güneş enerjisi kullanılır. Sultana’nın ziyaret ettiği, harika bir sebze bahçesinin ortasındaki bir mutfakta ne duman vardır ne baca. Son derece temiz ve aydınlık olan bu mutfakta kömür veya ateşten eser yoktur. Yine kadınların bilimsel çalışmalarıyla büyük bir balonla atmosferden su çekilmekte, böylece hem herkesin su ihtiyacı karşılanmakta hem de su baskını ya da fırtınalardan da zarar görülmemektedir (Sakhawat Hossain, 1905/2007, s. 20, 25, 26).

Batı’nın ekolojik ütopyalarında Amerikan yerlilerinin yaşam biçimi ve felsefesine duyulan yakınlık da önemli bir temadır. *Zamanın Kıyısındaki Kadın*’da görülen bu yaklaşım *Ekotopya*’da açık şekilde dile getirilir:

Ekotopyacılar Kızılderililerin sözü açılınca epeyce duygusal davranıyorlar, Kızılderililere, onların Amerika’nın vahşi topraklarında kaybettikleri doğal yerlerine imreniyorlar. Doğrusu bu, kayda değer bir Ekotopya mitine benziyor. ... En önemlisi, doğayla dengeli yaşama, “toprağa hafifçe basarak yürüme”, toprağa bir anne gibi

davranma özelemleri. Böyle bir ahlakta endüstriyel işlemlerin, çalışma programlarının ve ürünlerin çoğunun kuşku uyandırıcı bir hale gelmesi beklenebilir bir şey. Bir buldozere kim kendi annesi gibi davranır? (Callenbach, 1975/1994, s. 45).

Ursula K. Le Guin, yerli kabile yaşantılarının örnek alındığı ütopyaların en önemli örneklerinden biri olan *Hep Yuvaya Dönmek*'te (1985/2004), coğrafyası, tarihi, efsaneleri, halk şarkıları, şiirleri ile muazzam bir dünya yaratır. *Hep Yuvaya Dönmek*, bahsettiğimiz diğer ekolojik ütopyaların aksine ütopyaı tarif etmez; kitapta sistemin nasıl işlediğine dair detaylı açıklamalar, soruları yanıtlanan bir ziyaretçi ve anlatıcı yoktur. Onun yerine insanlar ve diğer canlılar arasındaki ilişkiler, hikâyeler, efsaneler, dilde var olan ya da olmayan kelimeler, haritalar, şarkılar, şiirler, tiyatro oyunları, ritüellerle içine çekildiğimiz kendine özgü bir dünya vardır. Fakat meraklısı için detaylı açıklamalar kitabın sonunda, "Kitabın Arkası" adlı bölümde verilmiştir. Gelecekte, Vadi'de yaşayan Keş'lerin dünyası, günümüzdekinin aksine çizgisel bir ilerlemeye karşı, zamanın döngüsel danslarla belirlendiği, dünyanın kutsandığı, insanın doğanın dışında düşünülmediği bir dünyadır:

Vadi'de yalnız bir büyükannem ve bir büyükbabam olduğu için Dokuz-nokta adlı bir Mavi Çamur adamı ek-büyükbabam olmak istedi. Ben dokuz yaşlarımdayken Babalar'ın şarkılarını öğretmek için Ayı Deresi Kanyonu'ndaki yazlık evlerinden bize geldi. Bundan kısa süre sonra koyunlara bakmayı Gahheya'daki Yanartaş ailesine bırakıp, Su Dansı'na hazırlanmak için onunla birlikte Sinşan'a geri döndük. Bu, kasabaya yaz mevsiminde ilk dönüşümdü. Mavi Çamur insanları dışında kasabada neredeyse kimse yoktu. Bomboş ve her tarafı açık kasabada şarkı söyleyip heyiya yaparken ruhumun dışarı açıldığını ve öteki dansçıların ruhlarıyla birlikte boşluğu doldurmak için fışkırdığını hissettim. Su, mavi çamurdan yapılmış taslardan dökülüyor, şarkılar o yaz sıcaklığında gölcüklere ve derelere dönüşüyordu. Öteki Evler de yazlıklardan geldi ve Su Dansı'nı yaptık. Dansın üçüncü ve dördüncü günü, Sinşan'daki Su'yu duyan Madidinou ve Telinalılardan da gelip katılanlar oldu. Sonuncu gün balkonlar insan doluydu. Heyiya-if bütün dans alanını dolduruyordu. Gökyüzünde, güneydoğuda ve kuzeybatıda şimşekler dans ediyor, davulların sesi gökgürültülerine karışıyordu. Denize inen, tekrar bulutlara çıkan Yağmur Dansı'nı yaptık (Le Guin, 1985/2004, s. 34-35).

Ekolojik ütopyalarda üstünde durulan bir konu da yüksek nüfus artışının önlenmesi ve doğum kontrolünün önemidir. *Ekotopya*'da her konu olduğu gibi bu konu da etraflıca anlatılır. Ekotopya'nın nüfusunun azalma eğiliminde olması şöyle dile getirilir: "Bu çarpıcı olgu, bu ülkede sınırsızca kürtaj uygulandığına, hatta bebeklerin doğar doğmaz öldürüldüğüne dair spekülasyonlara yol açmış. Oysa şu ana kadar bir haber hazırlamaya yetecek çaptaki araştırmalarıma göre Ekotopya'da nüfus azalması tamamen insani önlemlerle başarılmış" (Callenbach, 1975/1994, s. 86).

Bu insani önlemlerin detaylı bir program şeklinde açıklanmasıyla, herkesin doğum kontrol araçları konusunda bilinçlendirilmesi amaçlayan eğitim ve tıbbi bakım kampanyası yapıldığını, isteğe bağlı kürtajın yasallaştığını, ucuzlatıldığını ve tüm hastanelere ve yerel kliniklerde ulaşılabilir hale getirildiğini öğreniriz. Bu politikalarla gebeliği önleyici araçların kullanımı yaygınlaşmış, kürtaj sayısı belli bir istikrara

oturmuştur. Ayrıca nüfusun belirli bölgelerde yoğunlaşmasını önleyecek ve ülke içinde dengeli dağılımı sağlayacak ekonomik ve politik önlemler de uygulanmıştır.

Huxley, *Ada*'da nüfus artışına büyük anlam yükler ve bu konuda basit bir denklem sunar: "Lenin, elektrik artı sosyalizm komünizme eşittir, derdi. Bizim denklemimiz oldukça farklı. Elektrik eksi ağır sanayi artı doğum kontrolü eşittir demokrasi ve refah. Elektrik artı ağır sanayi eksi doğum kontrolü ise yoksulluk, totaliter yönetim ve savaşa eşittir" (Huxley, 1962/1999, s. 177).

Bu denklem de bugün bizim için oldukça tanıdık. Son yüz yılda 5 milyar artmış olan insan nüfusunun doğal yaşam üzerinde yarattığı baskı bir gerçek. Diğer canlıların yaşam alanlarının işgali, ormansızlaşma, zararlı kimyasalların, plastiklerin tüm dünyaya yayılması ve doğal kaynakların hızla tükenmesinde elbette nüfus artışının etkisi büyük. Fakat ekolojik sorunları sadece nüfus artışına bağlamak, kapitalizmin ekolojik krizdeki rolünü göz ardı ettiği gibi, ırkçılık ve yabancı düşmanlığının yaygınlaşma tehlikesini de beraberinde getiriyor. Ekolojik krize neden olan faaliyetlerin aslında, yüksek doğurganlık hızına sahip olan yoksul ülkeler tarafından değil, düşük doğurganlık hızına sahip zengin ülkeler tarafından gerçekleştirildiğini biliyoruz (Benlisoy ve Benlisoy, 2021, s. 184-185). Yapılan araştırmalar dünyada en zengin %1'lik kesimin, en yoksul % 50'nin toplamının yol açtığı karbon emisyonunun iki katından fazlasına yol açtığını gösteriyor (McGrath, 2020). Bugün hâlâ "Açgözlülük ve Zıyan Çağı"nı yaşadığımız dünyada ekolojik bir ütopya kurmak mümkün olabilir mi?

Sonuç Yerine: Distopaların Pençesinde, Ütopyaların Peşinde

Son yıllarda bir yandan ekolojik felaketler ve salgın hastalıklar, bir yandan otoriter yönetimler ve savaşlarla yaşadığımız dünya giderek daha distopik bir görünüme bürünürken bunlara karşı direnişler, alternatif arayışları da sürüyor. Hep birlikte, distopaların pençesinde çırpınsak da ütopyaların peşinde koşmaya devam ediyoruz.

Küresel ısınmayı durdurmak artık mümkün olmasa da felaket eşiğini aşmamak için neler yapılması gerektiğini, fosil yakıtlara alternatif enerji kaynaklarını biliyoruz. İnsan baskısının azaldığı dönemler ya da ortamlarda doğada olumlu değişimler hızla gözlenmeye başlıyor. Küçük çiftlikler, kooperatifler, yerel üretim ve dağıtım ağları ekolojik ütopya uygulamaları konusunda örnekler sunuyor (Doğru, 2023). Dünyaya yayılmış binden fazla ekolojik köy, yerel ekonomik kalkınma, sürdürülebilir ve güvenli bir çevre, daha iyi çocuk bakımı olanaklarının sağlanması, toplumsal iletişim ve dayanışma, çalışmanın zevk haline getirilmesi konularında modern yaşam tarzlarına alternatifler arıyor (Limbu, 2024). Çocuklar ve gençler dünyanın dört bir yanında, kendi geleceklerini korumak için yılmadan usanmadan eylemler yapıyorlar (Marsh, 2023). Tüm bunlar dünyada ütopyacı bir umudu ayakta tutuyor.

Dünyanın dört bir yanında yaşanan ekolojik felaketler ve son yirmi yılda büyük artış gösteren, edebiyattan sinemaya yüzlerce distopik kurgu ise, bu gidişata karşı mücadele etmezsek neler olabileceğini çarpıcı bir şekilde gözler önüne seriyor. Yaşadığımız çağın siyasal ve ekonomik koşullarında tüm dünyaya yayılmış bir ekolojik ütopya kurmak mümkün değil belki. Ama dünyamızı ekolojik bir distopyaya çevirmemek için hâlâ yapabileceğimiz, yapmak zorunda olduğumuz şeyler var.

Yazar Beyanı | Author's Declaration

Mali Destek | Atıf Şekli: Yasemin Temizarabacı Yıldırım, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | Yasemin Temizarabacı Yıldırım has not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Bu makale Yasemin Temizarabacı Yıldırım tarafından tek başına hazırlanmıştır. | This article was prepared by Yasemin Temizarabacı Yıldırım alone.

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yasemin Temizarabacı Yıldırım tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | No conflict of interest or common interest has been declared by Yasemin Temizarabacı Yıldırım.

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yasemin Temizarabacı Yıldırım, makalenin tüm süreçlerinde ViraVerita E-Dergi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ViraVerita E-Dergi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın ViraVerita E-Dergi'den başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | Yasemin Temizarabacı Yıldırım declares that he complies with the scientific, ethical, and quotation rules of ViraVerita E-Journal in all processes of the paper and that he does not make any falsification of the data collected. In addition, he declares that ViraVerita E-Journal and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than ViraVerita E-Journal.

KAYNAKÇA

- Benlisoy, S., & Benlisoy, F. (2021). Tufandan önce: Ekosozyalizm ve geleceği kurtarmak. İçinde A. Y. Göymen (Der.), *En uzak sahilin kıyısında yeni bir yaşam kurabilir miyiz?* (1. baskı, ss. 165–194). Habitus Yayıncılık.
- Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği. (2021, 5 Kasım). 15 kurumdan ortak açıklama: Türkiye COP26’da neden sessiz? <https://www.bugday.org/blog/15-kurumdan-ortak-aciklama-turkiye-cop26da-neden-sessiz/>
- Callenbach, E. (1994). *Ekotopya* (Çev. O. Akınhay). Ayrıntı Yayınları. (Özgün eser 1975’te yayımlanmıştır.)
- Doğru, E. (2023). *Türkiye’de ekoköyler ve ekoçiftlikler*. İksad Yayınevi.
- Eurostat. (2020, 23 Ocak). Share of renewable energy in the EU up to 18.0%.
<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10335438/8-23012020-AP-EN.pdf/292cf2e5-8870-4525-7ad7-188864ba0c29>
- Frost, R. (2025, 11 Şubat). Çoğu ülke COP30 öncesinde BM’ye yeni ulusal iklim planlarını sunmak için son tarihi kaçırdı. <https://tr.euronews.com/green/2025/02/11/cogu-ulke-cop30-oncesinde-bmye-yeni-ulusal-iklim-planlarini-sunmak-icin-son-tarihi-kacirdi>
- Huxley, A. (1999). *Ada* (Çev. S. Akar). Ayrıntı Yayınları. (Özgün eser 1962’de yayımlanmıştır.)
- İklim Haber. (2024, 1 Ağustos). Dünya 2024 kaynaklarını 1 Ağustos itibarıyla tüketti!
<https://www.iklimhaber.org/dunya-2024-kaynaklarini-1-agustos-itibariyla-tuketti/>
- İklim Haber. (2025, 22 Ocak). ABD’nin ikinci kez Paris Anlaşması’ndan çıkmasının etkileri sert olabilir.
<https://www.iklimhaber.org/abdnin-ikinci-kez-paris-anlasmasindan-cikmasinin-etkileri-sert-olabilir/>
- İklim Haber. (2024, 24 Kasım). İklim STK’larına göre COP29 anlaşması gezegene ihanet!
<https://www.iklimhaber.org/iklim-stklarina-gore-cop29-anlasmasi-gezegene-ihanet/>
- Kumar, K. (2006). *Modern zamanlarda ütopya ve karşı ütopya* (Çev. A. Galip). Kalkedon Yayıncılık.
- Le Guin, U. K. (2004). *Hep yuvaya dönmek* (Çev. C. Yardımcı, 2. baskı). Ayrıntı Yayınları. (Özgün eser 1985’te yayımlanmıştır.)
- Limbu, S. (2024, 14 Mayıs). Ecovillages from around the world for sustainable living.
<https://earth.org/ecovillages-from-around-the-world-for-sustainable-living/>
- Marsh, J. (2023). How youth climate action is shaping a more sustainable future. <https://earth.org/youth-climate-action/>
- McGrath, M. (2020, 9 Aralık). Küresel ısınmanın azalması için en zengin yüzde 1’in karbon salımını azaltması şart.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55243485>

Piercy, M. (1992). *Zamanın kıyısındaki kadın* (Çev. F. Tülek). Ayrıntı Yayınları. (Özgün eser 1976'da yayımlanmıştır.)

Sakhawat Hossain, B. R. (2007). *Sultana'nın rüyası, Padmarag* (Çev. B. C. Yilmazyiğit). Versus Kitap. (Özgün eser 1905'te yayımlanmıştır.)

-
- ¹ Dünya 2024 Kaynaklarını 1 Ağustos İtibarıyla Tüketti! (2024) <https://www.iklimhaber.org/dunya-2024-kaynaklarini-1-agustos-itibariyla-tuketti/> URL adresinden 23.02.2025 tarihinde alınmıştır.
- ² ABD'nin İkinci Kez Paris Anlaşması'ndan Çıkmasının Etkileri Sert Olabilir (2025) <https://www.iklimhaber.org/abdnin-ikinci-kez-paris-anlasmasindan-cikmasinin-etkileri-sert-olabilir/> URL adresinden 23.02.2025 tarihinde alınmıştır
- ³15 kurumdan ortak açıklama: Türkiye COP26'da neden sessiz? (2021) <https://www.bugday.org/blog/15-kurumdan-ortak-aciklama-turkiye-cop26da-neden-sessiz/> URL adresinden 23.02.2025 tarihinde alınmıştır.
- ⁴ İklim STK'larına göre COP29 Anlaşması Gezegene İhanet! (2024). <https://www.iklimhaber.org/iklim-stklarina-gore-cop29-anlasmasi-gezegene-ihamet/> URL adresinden 23.02.2025 tarihinde alınmıştır.